

19. Yüzyıldan günümüze Almanya’da kavramlar tarihi çalışmaları: Tarihsel semantik, politik dönüşüm ve epistemolojik yeniden konumlanış

Dr. Feride DURNA

Bağımsız Araştırmacı

fedurna@gmail.com

ID 0000-0003-1340-7953

Öz: Bu makale, Almanya’da 19. yüzyıldan günümüze uzanan kavramlar tarihi çalışmalarının (*Begriffsgeschichte*) epistemolojik dönüşümünü incelemektedir. Bu dönüşüm, filolojik-felsefi kökenlerden Koselleck’çi tarihsel semantiğe ve 21. yüzyılın dijital, söylemsel ve transkültürel açılımlarına uzanan bir gelişim hattı içinde ele alınmaktadır. Çalışma, kavramlar tarihini yalnızca kelimelerin anlam değişimini izleyen dar bir filolojik alan olarak değil, modern tarih yazımında dil, zaman, siyaset ve toplumsal deneyim arasındaki ilişkiyi sorgulayan eleştirel bir yöntemsel çerçeve olarak ele almaktadır. Bu bağlamda kavramlar siyasal mücadeleleri, toplumsal dönüşümleri ve gelecek beklentilerini mümkün kılan tarihsel-semantik yapılarıdır. Makale, Reinhart Koselleck’in *Sattelzeit*, zamansallaşma, deneyim alanı ve beklenti ufku kavramlarını merkeze alırken, kavramlar tarihinin politik semantik, söylem tarihi, sistem teorisi ve dijital beşerî bilimlerle kurduğu ilişkileri de değerlendirmektedir. Son bölümde bu metodolojik mirasın Türk tarih yazımına sunduğu imkânlar ele alınmaktadır. Çalışma, *Begriffsgeschichte* geleneğinin Türk tarihçiliğine doğrudan aktarılacak hazır bir model değil, Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesinin özgül semantik kırılmalarını dikkate alınarak yeniden yorumlanması gereken eleştirel bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Almanya Kavramlar Tarihi, Tarihsel Semantik, Hermenötik, Söylem Tarihi, Türk Tarihyazımı, Dijital Beşerî Bilimler

Conceptual history in Germany from the nineteenth century to the present: Historical semantics, political transformation, and epistemological reorientation

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi:

01.01.2026

Kabul Tarihi:

12.08.2026

Yayın Tarihi:

08.10.2026

Abstract: This article examines the epistemological transformation of conceptual history (*Begriffsgeschichte*) in Germany from the nineteenth century to the present. It traces the field’s development from philological and philosophical origins to Koselleckian historical semantics and, more recently, to digital, discursive, and transcultural approaches in the twenty-first century. Rather than treating conceptual history as a narrow philological field concerned merely with changes in the meanings of words, the article approaches it as a critical methodological framework for interrogating the relationship between language, time, politics, and social experience in modern historiography. In this respect, concepts are not passive indicators of historical processes; they are historical-semantic structures that help make political struggles, social transformations, and future expectations possible. While placing Reinhart Koselleck’s notions of *Sattelzeit*, temporalization, space of experience, and horizon of expectation at the center of the analysis, the article also considers the relationship of conceptual history to political semantics, discourse history, systems theory, and the digital humanities. The final section discusses the methodological possibilities that this legacy offers for Turkish historiography. The article argues that *Begriffsgeschichte* should not be understood as a ready-made German model to be directly transferred into Turkish historiography, but rather as a critical approach that needs to be reinterpreted in light of the specific semantic ruptures of Ottoman-Turkish modernization.

Keywords: German Conceptual History, Historical Semantics, Hermeneutics, Discourse History, Turkish Historiography, Digital Humanities

Extended Summary

Purpose

The purpose of this article is to examine the epistemological transformation of conceptual history studies (*Begriffsgeschichte*) in Germany from the nineteenth century to the present. Rather than treating conceptual history as a narrow philological inquiry into the changing meanings of words, the article approaches it as a critical historiographical framework that investigates the relationship between language, historical time, political conflict, and social experience.

The study focuses on how conceptual history gradually moved from its philological and philosophical foundations toward Reinhart Koselleck's model of historical semantics, and how this model was later expanded through political semantics, discourse history, systems theory, transcultural approaches, and the digital humanities. In doing so, the article seeks to show that concepts are not merely passive indicators of historical change. They also function as semantic structures through which historical actors interpret experience, formulate expectations, legitimize political claims, and imagine possible futures.

A further aim of the article is to discuss the methodological relevance of this tradition for Turkish historiography. In particular, the study considers how *Begriffsgeschichte* may contribute to debates on anachronism, conceptual transfer, and the language of Ottoman-Turkish modernization. The article argues that the German tradition of conceptual history should not be understood as a ready-made model to be directly applied to Turkish historical studies. Instead, it should be reinterpreted critically in light of the specific semantic ruptures, translations, and political transformations that shaped Ottoman and Republican historical experience.

Method

This article is designed as a theoretical and historical-analytical literature study. It does not aim to offer an empirical corpus-based analysis of a single concept or a quantitative reconstruction of semantic change. Rather, it examines the main intellectual and methodological transformations through which German conceptual history (*Begriffsgeschichte*) developed from its philological and philosophical foundations into a broader framework of historical semantics, political language analysis, discourse history, systems theory, transcultural interpretation, and digital humanities. Methodologically, the study combines historical semantics, conceptual analysis, and comparative intellectual history. Reinhart Koselleck's understanding of concepts as both indicators and factors of historical change provides the central analytical framework. Concepts are therefore not treated as stable lexical units, but as historically situated semantic structures that mediate between social experience, political conflict, and changing horizons of expectation.

The analysis follows three interconnected axes. The first is epistemological, examining the changing status of concepts within historical knowledge. The second

is temporal, focusing on Koselleck's notions of *Sattelzeit*, temporalization, space of experience, and horizon of expectation. The third is political-critical, addressing ideological struggles, semantic conflicts, anachronism, and conceptual transfer. The article reconstructs the main transformation lines of German *Begriffsgeschichte* and evaluates their methodological relevance for historiographical reflection, especially in relation to Turkish historiography.

Results and Discussion

The article demonstrates that German conceptual history emerged from a long intellectual movement in which language increasingly came to be understood as constitutive of historical knowledge rather than as a neutral medium of representation. Nineteenth-century philological and philosophical reflections on language, thought, and history prepared the ground for this shift by questioning the stability of concepts and their relation to historical experience. This background was later transformed by Reinhart Koselleck into a systematic framework of historical semantics, in which concepts are understood as both indicators and factors of historical change.

Within this framework, Koselleck's notions of *Sattelzeit*, temporalization, space of experience, and horizon of expectation become central to explaining the emergence of modern political and social concepts. Concepts such as freedom, progress, revolution, state, people, and nation did not merely describe changing realities, they also structured political expectations, legitimized social conflicts, and opened new visions of the future. Conceptual history therefore makes visible the semantic conditions through which modern societies interpreted, contested, and transformed themselves.

The article further shows that later developments expanded *Begriffsgeschichte* beyond its original German context. Political semantics, comparative intellectual history, systems theory, discourse history, transcultural approaches, and digital humanities have redefined the field as a broader critical inquiry into language, power, temporality, and historical knowledge. In this respect, the German tradition offers not a ready-made model for Turkish historiography, but a methodological perspective for rethinking anachronism, conceptual transfer, and the semantic ruptures of Ottoman-Turkish modernization.

Conclusion

Taken together, the historical trajectory examined in this article shows that German conceptual history developed as a response to a fundamental problem of modern historiography: the fact that historians do not encounter the past outside language, but through historically formed concepts that already carry temporal, political, and semantic assumptions. From its philological and philosophical foundations to Koselleck's historical semantics, *Begriffsgeschichte* gradually became a critical framework for analyzing how concepts organize historical experience, political conflict, and visions of the future.

The article has shown that Koselleck's notions of *Sattelzeit*, temporalization, space of experience, and horizon of expectation are central to understanding the emergence of modern political and social concepts. Such concepts are not neutral descriptive tools. They condense conflicts, expectations, ideological tensions, and changing relations between past and future. Later developments in political semantics, discourse history, systems theory, transcultural studies, and digital humanities have further expanded this framework and made it relevant beyond its original German context.

For Turkish historiography, this tradition offers a valuable methodological perspective for questioning anachronistic readings of the past and for analyzing the semantic ruptures produced by Ottoman-Turkish modernization. However, *Begriffsgeschichte* should not be transferred mechanically. Its relevance depends on a critical reinterpretation that takes seriously the specific historical, linguistic, and political conditions of Ottoman and Republican conceptual transformations.

Giriş

Tarihyazımı yalnızca geçmiş olayların anlatımı değil, geçmişini mümkün kılan kavramların da sorgulanmasıdır. Bir tarihçi “devlet”, “halk”, “özgürlük”, “devrim”, “millet” ya da “vatan” gibi kavramlarla çalıştığında, yalnızca tarihsel olguları adlandırmaz, aynı zamanda geçmişe belirli bir anlam düzeni de taşır. Bu nedenle kavramların hangi tarihsel bağlamda ortaya çıktığı, hangi siyasi mücadeleler içinde dönüştüğü ve hangi gelecek beklentilerini taşıdığı, modern tarih yazımının temel epistemolojik sorunlarından biridir. Dil, tarihi yalnızca yansıtan pasif bir ayna olarak düşünülemez, aksine tarihsel deneyimi¹ kuran, dönüştüren ve onun sınırlarını belirleyen temel unsurlardan biridir.

Almanya’da 19. yüzyıldan günümüze uzanan kavramlar tarihi geleneği, yani *Begriffsgeschichte*, bu sorunu tarihyazımının merkezine yerleştiren en önemli metodolojik yaklaşımlardan biridir. Bu gelenek, kelimelerin sözlük anlamlarındaki değişimi izleyen dar bir filolojik çalışma olmaktan ziyade, kavramları tarihsel deneyimlerin, siyasal mücadelelerin ve toplumsal dönüşümlerin yoğunlaştığı anlam düğüm noktaları olarak ele alır. Reinhart Koselleck’e göre kavramlar, tarihsel süreçlerin yalnızca göstergeleri değil, aynı zamanda bu süreçleri şekillendiren etkenleridir (Koselleck, 1972, s. xiv; 2006).

Bu makale şu temel soruya odaklanmaktadır: Almanya’da kavramlar tarihi çalışmaları, 19. yüzyılın filolojik ve felsefi dil anlayışından 21. yüzyılın dijital ve

¹ Tarihsel deneyim, geçmişte yaşanan olayların kendisinden çok, bu olayların belirli kavramlar, anlatılar ve beklenti ufukları içinde anlamlandırılma biçimini ifade eder (Koselleck, 1979, s. 354–355).

transkültürel açılımlarına uzanan süreçte nasıl bir epistemolojik dönüşüm geçirmiştir?

Bu dönüşüm, kavramların yalnızca dilsel işaretler olarak görülmemesi anlamına gelir. Kavramlar aynı zamanda tarihsel zamanı, siyasal çatışmayı ve toplumsal deneyimi kuran unsurlar olarak ele alınır. Bu ana soru çerçevesinde çalışma, *Begriffsgeschichte* geleneğini yalnızca Almanya'ya özgü bir entelektüel gelenek olarak değil, modern tarih yazımında tarihsel semantik, politik dil, anakronizm ve kavramsal aktarım sorunlarını tartışmak için üretken bir yöntemsel çerçeve olarak ele almaktadır.

Makalenin özgün katkısı, Almanya'da kavramlar tarihi çalışmalarını yalnızca Koselleck merkezli bir yöntem olarak değil, daha geniş bir epistemolojik dönüşüm süreci olarak ele almasıdır. Bu süreç filolojik, felsefi, politik-semantik, söylemsel ve dijital açılımları birlikte içerir. Bununla birlikte makale, bu geleneğin Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi araştırmalarında karşılaşılan anakronizm, kavramsal aktarım ve modern kategori kullanımı sorunlarına nasıl eleştirel bir yöntemsel imkân sunduğunu tartışmaktadır. “Devlet”, “millet”, “vatan”, “halk”, “anayasa” ya da “ümme” gibi kavramların tarihsel bağlamlarından koparılarak bugünkü anlamlarıyla geçmişe yansıtılması, Türk tarih yazımında önemli epistemolojik sorunlar doğurmaktadır. Bu bakımdan kavramlar tarihi, Türk tarihçiliği açısından doğrudan aktarılabilecek hazır bir Alman metodolojisi değil, geçmişle kurulan dilsel ilişkinin yeniden düşünülmesi için eleştirel bir imkân sunmaktadır (Şimşek, 2025: 10).

Makale dört aşamada ilerlemektedir. İlk olarak kavramlar tarihinin 19. yüzyıl filolojik ve felsefi kökenleri ele alınacaktır. İkinci olarak Richard Koebner ve Reinhart Koselleck üzerinden kavramlar tarihinin politik semantik ve zaman teorisiyle ilişkisi tartışılacaktır. Üçüncü olarak Melvin Richter, Niklas Luhmann ve Achim Landwehr aracılığıyla alanın uluslararası, sistemik ve söylemsel açılımları incelenecektir. Son olarak, kavramlar tarihinin dijital beşerî bilimlerle ilişkisi kısaca değerlendirilecek ve bu metodolojik mirasın Türk tarih yazımında anakronizm, kavramsal aktarım ve modernleşme dili tartışmaları açısından sunduğu imkânlar ele alınacaktır.

Yöntem

Bu araştırma, Almanya'da 19. yüzyıldan günümüze uzanan kavramlar tarihi çalışmalarının epistemolojik dönüşümünü inceleyen kuramsal ve tarihsel-analitik bir literatür çalışmasıdır. Çalışma, belirli bir kavramın ampirik-semantik dökümünü ya da korpus temelli nicel analizini sunmayı amaçlamamaktadır. Bunun yerine çalışma, kavramlar tarihinin dönüşüm hattını analiz etmektedir. Bu hat, filolojik-felsefi kökenlerden Koselleckçi tarihsel semantiğe; oradan da söylemsel, sistemik, dijital ve Türk tarih yazımı bağlamındaki açılımlara uzanır.

Yöntemsel olarak çalışma, tarihsel semantik, kavramsal analiz ve karşılaştırmalı entelektüel tarih yaklaşımlarını bir araya getiren nitel bir araştırma tasarımı dayanmaktadır. Koselleck'in kavramları tarihsel süreçlerin hem

göstergesi hem de etkeni olarak ele alan yaklaşımı, çalışmanın tarihsel-semantik omurgasını oluşturmaktadır (Koselleck, 1972, 2006). Bu çerçeve, kavramlar tarihini yalnızca kelimelerin anlam değişimini izleyen bir yöntem olarak değil, tarih yazımının zaman, siyaset, dil ve bilgiyle kurduğu ilişkiyi sorgulayan eleştirel bir yaklaşım olarak değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

Analiz Yöntemi ve Sınırlar

Analiz üç eksen üzerinden yürütülmüştür. İlk eksen epistemolojiktir. Bu ekseninde kavramların tarih yazımı içindeki konumu incelenmiştir. Kavramların sabit özler olarak değil, tarihsel bağlamlar içinde değişen ve zamansal/söylemsel işlevler kazanan yapılar olarak nasıl ele alındığı tartışılmıştır. İkinci eksen zamansaldır: Koselleck'in zamansallaşma, deneyim alanı ve beklenti ufku kavramları üzerinden modernliğin kavramsal yapısı tartışılmıştır (Koselleck, 1979, 2000). Üçüncü eksen politik-eleştireldir: Kavramların siyasal mücadeleler, ideolojik yüklenmeler, anakronik kullanımlar ve kavramsal aktarım süreçleri içindeki işlevi analiz edilmiştir.

Bu nedenle çalışma, kavramlar tarihinin bütün literatürünü tüketici biçimde ele alma iddiası taşımamaktadır. Amaç, Almanya merkezli kavramlar tarihi geleneğinin temel dönüşüm hatlarını belirlemektir.

Bulgular

Filolojiden Tarihsel Semantiğe: Kavramlar Tarihinin Felsefi Arka Planı

Alman geleneği içinde kavramlar tarihi, tarihyazımında dil, temsil, zaman ve bilgi ilişkisini sorgulayan eleştirel bir yaklaşım olarak gelişmiştir. Koselleck'in *Geschichtliche Grundbegriffe* için yazdığı programatik girişte vurguladığı üzere kavramlar, yalnızca dilsel göstergeler değil, tarihsel ve toplumsal süreçlerin hem göstergeleri hem de etkenleri olarak ele alınmalıdır (Koselleck, 1972: xiii-xiv). Bu geleneğin kuramsal temelleri, 19. yüzyıl tarihselciliği, Alman idealizmi ve filoloji geleneği arasındaki gerilim hattında aranmalıdır. Koselleck'in tarihselcilik eleştirisi bağlamında tartıştığı üzere, Leopold von Ranke (1824) ile özdeşleşen "geçmiş olduğu gibi gösterme" (*wie es eigentlich gewesen*) ideali, tarihçinin görevinin geçmiş gerçekliği mümkün olduğunca sadık biçimde temsil etmek olduğu varsayımına dayanır. Ancak kavramlar tarihi açısından asıl mesele, geçmişin yalnızca temsil edilmesi değil, hangi kavramlarla temsil edildiği sorusudur. Bu nedenle 19. yüzyıl, modern *Begriffsgeschichte* için tamamlanmış bir yöntem üretmemiştir. Ancak dil, düşünce ve tarih arasındaki ilişkinin sorgulanmaya başlandığı felsefi zemini hazırlamıştır.

Bu zeminin en önemli figürlerinden biri Wilhelm von Humboldt'tur. Humboldt, dili statik bir ürün (*ergon*) değil, sürekli işleyen yaratıcı bir etkinlik

(*energeia*) olarak kavramsallaştırır (Humboldt, 1963: 40-45).² Bu yaklaşım, dili yalnızca düşüncenin dışsal aracı olmaktan çıkararak, düşüncenin ve dünya deneyiminin kurucu koşullarından biri haline getirir. Humboldt'a göre her dil, dünyayı belirli bir biçimde kavrama ve düzenleme imkânı sunar. Dolayısıyla kavramlar yalnızca adlandırma araçları değil, tarihsel deneyimin anlamlandırıldığı zihinsel ve kültürel yapılardır (Humboldt, 1963: 50-56).³

Hegel'de ise kavram, yalnızca zihinsel bir temsil değil, düşüncenin kendi hareketi içinde gerçekliği kavrama ve dolayımına biçimidir. *Arbeit des Begriffs* ifadesi, kavramın düşünce içinde pasif bir içerik değil, hakikatin tarihsel ve diyalektik olarak açığa çıkmasında etkin bir moment olduğunu gösterir (Hegel, 1807/1986: 88). Ancak Hegelci kavram anlayışı, tarihsel süreci rasyonel bir bütünlük içinde kavrama eğilimindedir.⁴

20. yüzyılda Hans-Georg Gadamer ve Hans Blumenberg'in müdahaleleri, bu felsefi arka planı kavramlar tarihi açısından daha derin bir hermenötik ve metaforolojik düzleme taşımıştır. Gadamer'e göre tarihsel anlama, hiçbir zaman kavramsız ya da dilsiz bir alanda gerçekleşmez. Her anlama edimi belirli bir ön-anlama (*Vorverständnis*) ve tarihsel ufuk içinde ortaya çıkar (Gadamer, 1960/1990). *Begriffsgeschichte als Philosophie* makalesinde Gadamer, kavramlar tarihini felsefi düşüncenin kendi dilsel koşullarını açığa çıkaran bir sorgulama biçimi olarak değerlendirir (Gadamer, 1970: 137-151). Gadamer açısından kavramlar tarihi felsefi bir zorunluluktur. Çünkü kavramlar gündelik kullanım içinde kendi tarihsel kökenlerini çoğu zaman gizler. Dilin "kendini unutan"⁵ yapısı da bu gizlenmeyi güçlendirir (Gadamer, 1970: 145).

Blumenberg ise *metaforoloji* yaklaşımıyla kavramlar tarihinin sınırlarını daha da genişletir. Ona göre düşünce yalnızca açık kavramlarla işlemez. Kimi zaman kavramlaştırılamayan, fakat düşüncenin yönünü belirleyen temel

² *Die Sprache, in ihrem wirklichen Wesen aufgefasst, ist etwas beständig und in jedem Augenblicke Vorübergehendes. Selbst ihre Erhaltung durch die Schrift ist immer nur eine unvollständige, mumienartige Aufbewahrung, die es doch erst wieder bedarf, dass man dabei den lebendigen Vortrag zu versinnlichen sucht. Sie selbst ist kein Werk (Ergon), sondern eine Thätigkeit (Energia). Ihre wahre Definition kann daher nur eine genetische sein. Sie ist nämlich die sich ewig wiederholende Arbeit des Geistes, den articulirten Laut zum Ausdruck des Gedanken fähig zu machen* (Humboldt, 1836: 41). Yazar tarafından çevrilmiştir: Dili, gerçek özü içinde kavradığımızda, onun hem süreklilik taşıyan hem de her an geçip giden bir şey olduğunu görürüz. Yazı aracılığıyla korunması bile daima eksik, adeta mumyalanmış bir saklamadan ibaretti; çünkü yazının yeniden canlanabilmesi için, onun ardındaki canlı sözlü icrayı zihinde tasavvur etmek gerekir. Dilin kendisi bir ürün ya da tamamlanmış bir eser (*ergon*) değil, bir etkinliktir (*energeia*). Bu nedenle dilin gerçek tanımı ancak oluşum süreci üzerinden yapılabilir. Dil, insan zihninin, eklemlenmiş sesi düşüncenin ifadesine elverişli kılmak için durmaksızın yinelediği yaratıcı çalışmadır.

³ Bu bakımdan Humboldt'un dil anlayışı, kavramlar tarihinin daha sonra geliştireceği temel varsayımlardan birine, yani kavramların tarihsel gerçekliği pasif biçimde yansıtmadığı, onu belirli anlam ufukları içinde kurduğu fikrine zemin hazırlar.

⁴ Bu noktada Friedrich Nietzsche'nin genealojik müdahalesi, kavramların özsel ve değişmez yapılar olarak değil, tarihsel güç ilişkilerinin, unutmaların ve değer mücadelelerinin tortuları olarak anlaşılması gerektiğini gösterir. Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* adlı eserinde ahlaki ve kavramsal kategorilerin kökenini sabit özlerde değil, tarihsel güç ilişkileri ve değer mücadeleleri içinde arar (Nietzsche, 1887/1999).

⁵ Bu yaklaşım, kavramların yalnızca kullanılan terimler değil, düşüncenin tarihsel hafızasını taşıyan yapılar olduğunu gösterir. Kavramlar tarihi bu nedenle, dilde donmuş halde bulunan anlam katmanlarını yeniden görünür kılan hermenötik bir etkinliktir.

metaforlar da tarihsel anlam dünyasının kurulmasında belirleyici rol oynar (Blumenberg, 1971). “Mutlak metaforlar” (*absolute Metaphern*), mantıksal tanımlara indirgenemeyen, ancak insanın dünya ile kurduğu ilişkiyi biçimlendiren ön-kavramsal yapılardır (Blumenberg, 1971: 163–168). Bu nedenle Blumenberg’in katkısı, kavram tarihine kavram öncesi anlam katmanlarını da dikkate alma imkânı sunmasıdır. Böylece kavramlar tarihi, yalnızca kavramların semantik değişimini izlemez. Aynı zamanda kavramların mümkün hale geldiği metaforik ve yaşam-dünyasal zemini de araştırır (Blumenberg, 2007).

Bu felsefi ve eleştirel miras, Otto Brunner ve Reinhart Koselleck ile birlikte tarihçilik pratiği içinde daha sistematik bir yöntemsel çerçeveye kavuşmuştur. Brunner’in “Eski Avrupa” kavramlarına yönelik müdahalesi, Orta çağ ve erken modern dönem siyasal yapılarının modern devlet kategorileriyle açıklanmasının ürettiği anakronizm riskine dikkat çeker (Brunner, 1965).⁶ Brunner’in katkısı, kavramlar tarihini soyut bir dil felsefesi tartışmasından çıkararak, tarihsel kaynakların kendi kavramsal dünyasına yönelten yöntemsel bir uyarı üretmesidir. Bu uyarı, modern kavramların geçmişe geriye dönük biçimde uygulanmasının yalnızca terminolojik değil, epistemolojik bir sorun olduğunu ortaya koyar.

Koselleck, bu mirası tarihsel semantik ve zaman teorisi içinde sistemleştirerek modern *Begriffsgeschichte*’nin kurucu çerçevesini oluşturmuştur. Ona göre kavramlar, tarihsel süreçlerin hem göstergeleri hem de etkenleridir, yani yalnızca toplumsal dönüşümleri yansıtmaz, aynı zamanda bu dönüşümlerin düşünülmesini ve politik olarak mümkün hale gelmesini sağlar (Koselleck, 1972: xiii–xiv; Koselleck, 2006: 56–57). Özellikle 1750–1850 arasında kapsayan *Sattelzeit* hipotezi, modern politik ve sosyal kavramların zamansallaşma (*Verzeitlichung*) yoluyla yeni beklenti ufukları üretmeye başladığını gösterir. Bu süreçte deneyim alanı ile beklenti ufku arasındaki mesafe açılmış; “devrim”, “ilerleme”, “özgürlük” ve “tarih” gibi kavramlar yalnızca mevcut gerçekliği betimleyen terimler olmaktan çıkıp geleceğe yönelik normatif projeksiyonlar taşıyan yapılara dönüşmüştür (Koselleck, 1997; Koselleck, 2000).

Bu felsefi arka plan, kavram tarihinin yalnızca kelime anlamlarının değişimini izleyen bir yöntem olmadığını gösterir. Humboldt dilin kurucu etkinliğini, Hegel kavramın düşünsel hareketini, Nietzsche kavramların güç ilişkileri içindeki oluşumunu, Gadamer hermenötik anlam ufkunu, Blumenberg ön-kavramsal metaforik zemini, Brunner ise anakronizm sorununu görünür kılmıştır.

Richard Koebner ve Semantik Mücadelenin Politik Epistemolojisi

Kavram tarihinin filolojik ve felsefi kökleri, dili tarihsel gerçekliğin pasif bir yansıması olarak gören yaklaşımdan uzaklaşmayı mümkün kılmıştır. Ancak

⁶ Brunner, Orta Çağ ve erken modern dönem siyasal yapılarını modern devlet kavramlarıyla açıklamanın anakronik sonuçlar doğurabileceğini vurgulamıştır. Bu katkı, kavramlar tarihi açısından önemlidir. Ancak Brunner’in Nazi dönemi Alman tarihçiliğiyle ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, onun çalışmaları eleştirel bir bağlamda değerlendirilmelidir. Özellikle *Land und Herrschaft*’ın ilk baskıları, völkisch ve anti-liberal tarihyazımıyla ilişkisi bakımından tartışılmış ve savaş sonrası baskılarında bazı ifadelerin ayıklandığı belirtilmiştir. Bkz. Monica Frowein (2002). Nazis and Neo-Stoics: Otto Brunner and Gerhard Oestreich before and after the Second World War, *Past & Present*, 176(1), ss. 144–186.

kavramların yalnızca anlam taşıyan yapılar değil, politik eylemi yönlendiren ve tarihsel aktörlerin dünyayı kavrama biçimlerini etkileyen unsurlar olarak ele alınması, 20. yüzyılın politik kırılmalarıyla daha belirgin hale gelmiştir. Bu bağlamda Richard Koebner, kavram tarihinin politik ve pragmatik boyutunu görünür kılan önemli öncüllerden biri olarak değerlendirilebilir. Koebner'in katkısı, kavramları yalnızca tarihsel gerçekliğin dilsel izleri olarak görmemesidir. Ona göre kavramlar belirli bağlamlarda eylemi yönlendirir, meşruiyet üretir ve politik mücadelelerin parçası haline gelir.

Koebner'in 1953 tarihli *Semantics and Historiography* makalesinde öne çıkan temel iddia, kelimelerin tarihsel aktörlerin davranışlarını yönlendirebilme gücüdür. Onun "Words may direct behaviour and lead to action"⁷ ifadesi, kavramların yalnızca anlamı taşıyan araçlar olmadığını, aynı zamanda politik yönelimleri ve tarihsel eylemleri etkileyebileceğini gösterir (Koebner, 1953: 134). Bu nedenle siyasal mücadeleler yalnızca kurumlar, ordular ya da hukuki düzenlemeler üzerinden değil, aynı zamanda kelimelerin anlamı üzerindeki hâkimiyet mücadeleleri üzerinden de yürütülür. Koebner'in yaklaşımı, tarihçinin yalnızca olayların kronolojisini değil, o olayları mümkün kılan semantik çatışmaları da dikkate alması gerektiğini vurgular.

Koebner'in bu politik-semantik duyarlılığı, 20. yüzyılın siyasal dil mücadeleleri bağlamında değerlendirilmelidir. Nasyonal Sosyalizm deneyimi, siyasal kavramların ideolojik olarak yeniden işlevlendirilmesinin ve dışlayıcı kategorilere dönüştürülmesinin tarihsel sonuçlarını göstermiştir. Koselleck, Koebner'in kavram tarihine yaklaşımının, kavramları yalnızca uzun erimli anlam süreklilikleri içinde değil, değişen parti oluşumları, çatışma durumları, sınıf çıkarları, ön yargılar ve dost-düşman ayrımları içinde ele aldığını belirtir (Koselleck, 2006: 56-57). Bu yönüyle Koebner, kavram tarihinin politik-pragmatik ve retorik boyutunu güçlendiren önemli bir öncü olarak değerlendirilebilir (Jordheim, 2007: 132-134).

Koebner'in bu yaklaşımı en açık biçimde *Imperialism: The Story of a Political Word 1840-1960* adlı çalışmasında görülür. Koebner, "emperyalizm" kavramını tek ve doğrusal bir anlam değişimi olarak incelemeyi. Ona göre bu kavram, farklı siyasal aktörlerin kendi konumlarına göre yeniden tanımladığı bir mücadele alanıdır (Koebner, 1964). Bu açıdan "emperyalizm", yalnızca belirli bir dış politika ya da yayılmacılık biçimini tanımlayan sabit bir terim değildir. Liberal, muhafazakâr, sosyalist, ulusalcı ve sömürgecilik karşıtı söylemler içinde farklı anlamlar kazanabilen tartışmalı bir politik kavramdır. Koebner'in analizi, kavramların tarihinin yalnızca anlam süreklilikleri üzerinden değil, anlam kırılmaları, yeniden işlevlendirmeler ve politik kullanım mücadeleleri üzerinden de yazılması gerektiğini gösterir.

Koebner'in konumu, Reinhart Koselleck ve Quentin Skinner arasındaki daha geniş metodolojik gerilim açısından da önemlidir. Skinner, politik düşünce tarihinin temel nesnesinin kavramların soyut tarihi değil, belirli bağlamlarda

⁷ Çeviri yazara aittir: Kelimeler, tarihsel aktörlerin davranışlarını yönlendirebilir ve onları eyleme sevk edebilir.

gerçekleştirilen konuşma edimleri olduğunu savunur (Skinner, 1969). Koebner'in yaklaşımı bu bağlamsalci duyarlılığa yakındır; çünkü o da kavramları belirli tarihsel ve politik kullanım bağlamları içinde inceler. Bununla birlikte Koebner, Skinner'dan farklı olarak kavramların yalnızca niyet ve bağlam içinde değil, politik sonuçları ve ideolojik işlevleri bakımından da analiz edilmesi gerektiğini gösterir. Koselleck ise kavramları tarihsel süreçlerin hem göstergesi hem de etkeni olarak ele alırken, Koebner'in semantik mücadeleleri merkeze alan yaklaşımından önemli ölçüde yararlanır (Koselleck, 1972: xiii-xiv; Koselleck, 2006: 55-57).

Bu bağlamda Koebner, Koselleckçi *Begriffsgeschichte* için doğrudan kurucu bir sistematik teorisyen olmaktan çok, kavram tarihinin politik-pragmatik yönünü güçlendiren bir öncü olarak değerlendirilebilir. Onun çalışmaları, kelimelerin tarihsel bağlamlarda nasıl farklı politik yükler kazandığını, hangi anlamların meşrulaştırıldığını ve hangi alternatif anlamların dışarıda bırakıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

20. Yüzyıl: Politik Araçsallaştırma ve Kavramsal Travma

Eğer 19. yüzyıl, dilin ve kavramların tarihsel özgüllüğünü düşünmek için felsefi ve filolojik bir zemin hazırladıysa, 20. yüzyıl bu kavramların politik mücadeleler, ideolojik seferberlikler ve toplumsal kırılmalar içinde nasıl dönüştürülebileceğini göstermiştir. Weimar Cumhuriyeti'nin çoğul siyasal dili, Nasyonal Sosyalizm'in kavramsal manipülasyonları ve 1945 sonrasında ortaya çıkan dilsel-siyasal hesaplaşma, kavram tarihinin etik ve politik boyutunu görünür hale getirmiştir.

Weimar Cumhuriyeti, modern politik kavramların tartışmalı ve çoğul kullanımlarının yoğunlaştığı bir tarihsel bağlam olarak değerlendirilebilir. "Demokrasi", "halk", "devlet", "otorite", "özgürlük" ve "kriz" gibi kavramlar, farklı siyasal aktörler tarafından değişen anlamlarda kullanılmış ve politik mücadelelerin merkezine yerleşmiştir. Max Weber'in meşru egemenlik tipolojisi, modern politik düzenin yalnızca kurumsal yapılarla değil, kavramsal meşruiyet biçimleriyle de kurulduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Weber, 1978). Benzer şekilde Ernst Troeltsch'in tarihselcilik ve modern kültür üzerine tartışmaları, geleneksel bütünlük fikrinin çözülmesiyle birlikte kavramların normatif istikrarını yitirdiği bir düşünsel ortamı görünür kılar (Troeltsch, 1922). Bu nedenle Weimar bağlamı, kavramların sabit anlamlar taşımadığı, siyasal ve ideolojik mücadeleler içinde yeniden anlamlandırıldığı bir semantik çoğulluk alanı olarak okunabilir.

Nasyonal Sosyalizm dönemi ise kavramların politik araçsallaştırılmasının en yıkıcı örneklerinden birini ortaya koymuştur. *Volks-gemeinschaft* (halktopluluğu), *Rasse* (ırk), *Führer* (lider/ önder), *Volk* (halk/ ulus) ve *Lebensraum* (yaşam alanı) gibi kavramlar, yalnızca betimleyici terimler değildir. Bu kavramlar aidiyet, hiyerarşi, dışlama ve şiddeti meşrulaştıran ideolojik araçlar olarak işlev görmüştür. Carl Schmitt'in politik olanı "dost-düşman" ayrımı üzerinden tanımlayan yaklaşımı, kavramların polemik ve dışlayıcı işlevlerini anlamak için önemli bir referans noktasıdır (Schmitt, 2007). Ancak Nasyonal Sosyalist söylemde

bu tür ayrımlar, yalnızca teorik bir politik karşıtlık olarak kalmamış, biyopolitik dışlama, ırksal hiyerarşi ve yok etme pratikleriyle birleşmiştir. Bu durum, kavramların yalnızca tarihsel süreçleri yansıtmadığını, kimi bağlamlarda politik gerçekliği kuran ve şiddeti meşrulaştıran araçlara dönüşebileceğini göstermiştir.

1945 sonrasındaki askeri, siyasal ve ahlaki çöküş, Alman düşünce dünyasında kavramların sınırlarına ilişkin yeni bir farkındalık yaratmıştır. Savaş, kitlesel şiddet ve soykırım deneyimi, mevcut politik ve ahlaki dilin yaşanan yıkımı kavramakta yetersiz kalabileceğini göstermiştir. Koselleck'in savaş sonrası döneme ilişkin değerlendirmeleri, belirli tarihsel deneyimlerin dilsel olarak temsil edilmesindeki güçlüğü ve bu güçlüğü tarihyazımı açısından taşıdığı etik ağırlığı vurgular (Koselleck, 2006). Bu nedenle 1945 sonrasında kavram analizi yeni bir işlev kazanır. Politik dilin sınırlarını, suskunluklarını ve ideolojik yüklerini sorgulayan bir tarihsel yöntem dönüşür. Koselleck'in erken dönem eseri *Kritik und Krise*, bu dönüşüm açısından özellikle önemlidir. Koselleck burada Aydınlanma'dan itibaren gelişen eleştiri kavramının modern politik krizlerle ilişkisini analiz eder ve modernitenin ahlaki-politik kavramlarının nasıl tarihsel gerilimler ürettiğini tartışır (Koselleck, 1988).

Walter Benjamin'in tarih felsefesi de 20. yüzyılın kavramsal ve politik krizlerini anlamak açısından önemli bir arka plan sunar. Benjamin, ilerlemeci tarih anlayışının "homojen ve boş zaman" varsayımına dayandığını ileri sürerek, tarih yazımının galiplerin anlatısı içinde kurulma riskine dikkat çeker (Benjamin, 1974). "Ezilenlerin geleneği" vurgusu, geçmişin nötr ve tamamlanmış bir nesne olarak değil, bugünün politik tehlikeleri içinden yeniden kavranması gerektiğini gösterir. Benjamin'in zaman eleştirisi, Koselleck'in kavramların zamansallaşması üzerine geliştirdiği çerçeveye özdeş değildir. Ancak iki yaklaşım da tarih yazımında zaman, dil ve politik deneyim arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeye imkân verir.

Sonuç olarak 20. yüzyıl Almanyası, kavramların politik araçsallaştırılmasını ve ideolojik dönüşümünü kavram tarihi açısından merkezi bir sorun haline getirmiştir. Weimar'ın semantik çoğulluğu, Nasyonal Sosyalizm'in kavramsal manipülasyonları ve 1945 sonrası dilsel ve siyasal hesaplaşma, *Begriffsgeschichte* geleneğinin yalnızca kelime anlamlarının değişimini değil, kavramların politik işlevlerini, etik sınırlarını ve tarihsel zamanla ilişkisini de incelemesini zorunlu kılmıştır. Dipper'in belirttiği üzere, Koselleck'in erken dönemindeki politik duyarlılığın zamanla daha yapısal bir tarihsel semantik analizine evrilmesi, bu deneyimin kuramsal bir yöntem dönüştürülmesinde belirleyici olmuştur (Dipper, 2016: 32-36). Böylece kavram tarihi, modern toplumların semantik krizlerini çözümlemeye yönelik eleştirel bir tarihyazımı yaklaşımı olarak güç kazanmıştır. Bu nedenle Koselleck'in kavram tarihi yalnızca metodolojik bir yenilik değil, 20. yüzyılın kavramsal travmalarına verilen tarihsel-semantik bir cevaptır.

Reinhart Koselleck ve Modern Begriffsgeschichte

Koselleck'in kuramsal çerçevesi, Otto Brunner ve Werner Conze ile birlikte yürütülen *Geschichtliche Grundbegriffe* projesi içinde kuramsal ve yöntemsel bir form kazanmıştır. Bu proje, modern politik ve sosyal kavramların tarihsel dönüşümünü incelemiştir. Böylece kavram tarihini sosyal tarih ile tarihsel

semantik arasında konumlandırmıştır (Brunner vd., 1997). Koselleck için temel kavramlar (*Grundbegriffe*), yalnızca belirli bir dönemin terminolojik unsurları değildir. Bu kavramlar, yoğun tarihsel deneyimleri, politik çatışmaları ve gelecek beklentilerini içinde barındıran anlam düğüm noktalarıdır.

Bu nedenle temel kavramların analizi, hem belirli bir tarihsel bağlamı anlamayı hem de modern toplumların kendi zaman ve siyaset tasavvurlarını çözümlemeyi mümkün kılar.

Koselleck'in *Sattelzeit* ve zamansallaşma yaklaşımı, modern politik kavramların yalnızca semantik değil, aynı zamanda zamansal ve siyasal dönüşümler içinde anlam kazandığını gösterir. Bu çerçevede, Fransız gelenekte Rosanvallon'un *histoire conceptuelle du politique* ve Hartog'un "tarihsellik rejimleri" tartışmalarıyla birlikte düşünüldüğünde, kavram tarihinin daha geniş bir Avrupa entelektüel bağlamına açıldığını göstermektedir (Rosanvallon, 2003; Hartog, 2003). Yaklaşık 1750-1850 arasını kapsayan *Sattelzeit*, geleneksel zümre toplumunun çözülmeye başladığı ve modern politik-sosyal kavramların yeni anlamlar kazandığı yapısal bir eşik olarak değerlendirilir (Koselleck, 1979: 349-355). *Sattelzeit*, Koselleck'te yalnızca 1750-1850 arasındaki bir geçiş dönemini değil, modern politik ve toplumsal kavramların gelecek yönelimli, hızlanmış ve tartışmalı anlamlar kazandığı yapısal bir eşik dönemini ifade eder. Rosanvallon'un "siyasalın kavramlar tarihi" yaklaşımı bu dönüşümü, siyasal kavramların toplumun kendisini kurma, meşrulaştırma ve çatışmalarını ifade etme alanı olarak okunması gerektiğini vurgulayarak tamamlar. Hartog'un "tarihsellik rejimleri" kavramı ise geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ilişkinin tarihsel olarak değiştiğini göstererek, kavramlar tarihini daha geniş bir zaman tecrübesi tartışmasına bağlar.

Koselleck bu dönüşümü dört eğilim üzerinden açıklar: *Demokratikleşme*, *politikleşme*, *ideolojileştirilebilirlik* ve *zamansallaşma*. *Demokratikleşme*, daha önce sınırlı çevrelerde kullanılan kavramların daha geniş toplumsal kesimlere yayılmasını, *politikleşme*, siyasal mücadelelerin parçası haline gelmesini ve *ideolojileştirilebilirlik* ise kavramların daha soyut ve sistematik dünya görüşleri içinde kullanılabilir hale gelmesini ifade eder. Bu süreçlerin en belirleyici olanı ise *zamansallaşmadır* (*Verzeitlichung*). Zamansallaşma, kavramların yalnızca geçmiş deneyimleri adlandırmakla kalmayıp geleceğe yönelik beklenti ve normatif yönelimler üretmesi anlamına gelir. Koselleck'in deneyim alanı (*Erfahrungsraum*) ve beklenti ufku (*Erwartungshorizont*) ayrımı, modern tarihsel zamanın bu dönüşümünü açıklamak için temel önemdedir (Koselleck, 1979). Moderniteyle birlikte beklentiler geçmiş deneyimlerin doğrudan devamı olmaktan çıkmış, deneyim ile beklenti arasındaki mesafe açılmıştır. Bu kopuş, kavramları geçmişin tortularını taşıyan dilsel birimler olmaktan çıkararak, henüz gerçekleşmemiş gelecekleri tasarlayan ve politik eylemi yönlendiren yapılar haline getirmiştir.

Bu dönüşümün en görünür sonuçlarından biri, Koselleck'in kolektif tekiler (*Kollektivsingulare*) olarak değerlendirdiği yeni kavramsal biçimlerin ortaya çıkmasıdır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren "tarihler" yerine "Tarih", "özgürlükler" yerine "Özgürlük", "ilerlemeler" yerine "İlerleme" gibi tekil ve soyut kavramlar güç kazanmıştır (Koselleck, 1979; Koselleck, 2000). Bu kavramlar artık yalnızca somut tarihsel durumları betimlemez, toplumsal beklentileri, politik projeleri ve modernliğin gelecek tasavvurunu da taşır. Böylece kavramlar,

geçmişin kaydını tutan işaretler olmaktan çıkar, modern toplumların kendilerini anlamlandırma ve dönüştürme biçimlerinin merkezine yerleşir.

Koselleck'in yaklaşımı, Anglo-Amerikan entelektüel tarih geleneği ve özellikle Quentin Skinner'ın bağlamsalci yöntemiyle önemli bir metodolojik gerilim içindedir. Skinner, politik düşünce tarihinin temel nesnesinin soyut kavramların tarihinden ziyade, belirli tarihsel bağlamlarda gerçekleştirilen konuşma edimleri ve yazar niyetleri olduğunu savunur (Skinner, 1969). Koselleckçi yaklaşım ise kavramların tekil aktörlerin niyetlerini aşan anlam katmanları taşıdığını savunur. Bu anlam katmanları zaman içinde birikir ve dönüşür. Bu fark, kavram tarihinin yalnızca bağlam içi kullanımları değil, uzun süreli semantik dönüşümleri ve tarihsel zaman yapısını da analiz etmesi gerektiğini gösterir. Melvin Richter'in aktardığı Koselleck-Pocock tartışması, kavram tarihinin yalnızca diyakronik bir anlam tarihi olarak değil, aynı zamanda kavramların belirli söylem ve kullanım bağlamları içinde işleyişini dikkate alan bir yöntem olarak da düşünülmesi gerektiğini gösterir (Richter, 2012: 251-255).

Ayrıca metodolojisini güçlendiren unsurlardan biri de "kaynakların veto hakkı" (*Vetorecht der Quellen*) ilkesidir. Bu ilke, tarihinin teorik kurgularının kaynakların sunduğu dilsel ve tarihsel verilerle çelişmemesi gerektiğini belirtir (Koselleck, 2006: 71). Böylece kavram tarihi, yalnızca kuramsal bir yorumlama biçimi olarak kalmaz, kaynakların kendi dilsel dünyasını dikkate alan ampirik bir denetim mekanizması kazanır. Bu yaklaşım, modern kavramların geçmişe anakronik biçimde uygulanmasını engelleyen temel yöntemsel uyarılardan biridir.

Güncel tartışmalarda Koselleck'in mirası, dijital beşerî bilimlerin kavramların akışkanlaşması ve transkültürel kavram aktarımı bağlamında yeniden değerlendirilmektedir (Fernández Sebastián, 2014; Müller & Schmieder, 2020). Bu yönüyle Koselleckçi *Begriffsgeschichte*, geçmişin dilsel dünyasını anlamak kadar, modern toplumların kendi semantik krizlerini ve gelecek tasavvurlarını çözümlemek için de güçlü bir tarihsel semantik yaklaşım olarak önemini korumaktadır.

Melvin Richter ve Uluslararası Açılım: Karşılaştırmalı Begriffsgeschichte

Melvin Richter'in çalışmaları, Alman *Begriffsgeschichte* geleneğinin Anglo-Amerikan entelektüel tarih tartışmalarıyla ilişkilendirilmesinde önemli bir dönüm noktası oluşturur. Richter, Reinhart Koselleck, Otto Brunner ve Werner Conze etrafında şekillenen Alman kavram tarihi geleneğini, Quentin Skinner ve Pocock'un temsil ettiği Cambridge Okulu'nun bağlamsalci yaklaşımıyla karşılaştırmalı bir düzleme taşımıştır. Richter'in katkısı, *Begriffsgeschichte*'yi Almanya'ya özgü kapalı bir model olmaktan çıkarmasıdır. O, modern siyasal dilin farklı ulusal ve kültürel bağlamlarda nasıl incelenebileceğini tartışmaya açar (Richter, 1995a).

Richter'e göre Alman kavram tarihi ile Anglo-Amerikan entelektüel tarih yaklaşımları arasındaki temel fark, kavramların zamansal ve bağlamsal boyutlarına verilen ağırlıkta ortaya çıkar. Koselleckçi gelenek, kavramların uzun süreli semantik dönüşümlerini ve modernliğin zaman deneyimiyle ilişkisini öne

çıkartırken, Skinner, politik metinleri belirli tarihsel bağlamlarda gerçekleştirilen konuşma edimleri olarak incelemeyi savunur (Skinner, 1969). Richter’in önemi, bu iki yaklaşımı birbirine karşıt iki kapalı model olarak değil, modern siyasal dili anlamak için birbirini tamamlayabilecek yöntemsel imkânlar olarak değerlendirmesidir. Bu bağlamda kavramlar tarihi, hem uzun erimli diyakronik anlam katmanlarını hem de kavramların belirli politik bağlamlardaki kullanımlarını dikkate almak zorundadır.

Richter’in uluslararasılaşma açısından en önemli katkılarından biri, kavramların diller ve politik kültürler arasındaki aktarımını metodolojik bir sorun olarak ele almasıdır. Bir kavramın bir dilden diğerine geçişi, basit bir sözlük karşılığı bulma meselesi değildir. Bu süreç daima seçim, uyarılama, yeniden bağlamlandırma ve kimi zaman anlam kaybı içerir (Richter, 2005: 223-225). Örneğin Fransızca *citoyen*, İngilizce *citizen* ve Almanca *Bürger* kavramları, her ne kadar birbirine çevrilebilir gibi görünse de farklı siyasal gelenekler, yurttaşlık anlayışları ve toplumsal deneyimler içinde farklı semantik yükler taşır. Bu nedenle karşılaştırmalı kavram tarihi, yalnızca kelimelerin eşdeğerlerini değil, kavramların içinde işlediği tarihsel ve politik anlam dünyalarını da analiz etmelidir.

Bu noktada Fransız geleneği, Alman *Begriffsgeschichte* ile Anglo-Amerikan bağlamsalcılığı arasında üçüncü bir açılım alanı olarak değerlendirilebilir. Fransa’da *Annales* Okulu, özellikle Lucien Febvre ve Marc Bloch (1992) üzerinden, tarih yazımını olayların kronolojik anlatımından çok problem odaklı bir araştırma alanı olarak yeniden kurmuştur. Febvre’in “bir kelimenin tarihini yapmanın asla emek israfı olmadığı” yönündeki vurgusu, kavramların zihniyet, kültür ve tarihsel deneyimle ilişkisini düşünmek bakımından Alman kavram tarihiyle kesişen önemli bir duyarlılığa işaret eder (Febvre, 2006: 10; Şimşek, 2025: 14). Ancak Fransız geleneği, Alman *Begriffsgeschichte*’den farklı olarak kavramların sistematik sözlükleştirilmesinden çok, zihniyetler, temsil biçimleri, siyasal deneyimler ve tarihsel zaman rejimleri üzerine odaklanan daha geniş bir problem tarihi içinde gelişmiştir.

Bu hattın çağdaş temsilcilerinden Pierre Rosanvallon’un *histoire conceptuelle du politique* yaklaşımı, siyasal kavramları yalnızca fikirler tarihinin unsurları olarak değil, toplumun kendisini kurma, meşrulaştırma ve çatışmalarını anlamlandırma biçimleri olarak ele alır. Rosanvallon’a göre siyasal olan, yalnızca kurumlar veya doktrinler üzerinden değil, modern toplumların kendi çelişkilerini ifade ettikleri kavramsal ve sembolik düzenler üzerinden kavranmalıdır (Rosanvallon, 2003). François Hartog’un “tarihsellik rejimleri” yaklaşımı ise bu tartışmaya zaman deneyimi boyutunu ekler. Hartog, toplumların geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ilişkiyi farklı biçimlerde kurduğunu göstererek, modern kavramların yalnızca semantik değil, aynı zamanda zamansal rejimler içinde anlam kazandığını ortaya koyar (Hartog, 2003). Bu nedenle Fransız gelenek, Koselleck’in modern zaman deneyimi ve kavramların zamansallaşması üzerine geliştirdiği çerçeveye doğrudan özdeşleşme de kavramlar tarihini siyasal rasyonalite, problem tarihi ve tarihsel zaman tartışmalarıyla genişleten tamamlayıcı bir damar oluşturur.

Richter’in açtığı bu karşılaştırmalı perspektif, 21. yüzyılda Javier Fernández Sebastián’ın koordinasyonunda gelişen İbero-Amerikan kavramlar tarihi

çalışmaları ve *Iberconceptos* projesiyle daha geniş bir uluslararası boyut kazanmıştır. Bu çalışmalar, Koselleckçi yöntemin Avrupa merkezli bir teleolojiye indirgenmeden, farklı siyasal modernlik deneyimlerine uyarlanabileceğini göstermesi bakımından önemlidir (Fernández Sebastián, 2014: 7–10). Oncina Coves'in de belirttiği gibi, Koselleck'in İspanyolca konuşulan dünyadaki alımlanışı, kavramlar tarihinin yalnızca Alman tarihyazımına ait bir yöntem değil, farklı dillerdeki politik modernleşme süreçlerini incelemek için kullanılabilecek esnek bir çerçeve olduğunu ortaya koymuştur (Oncina Coves, 2015: 23). Böylece Richter'in karşılaştırmalı perspektifi, Alman *Begriffsgeschichte* geleneğini Cambridge Okulu, Fransız problem tarihi ve İbero-Amerikan kavramlar tarihi çalışmalarıyla ilişkilendirir. Bu yaklaşım, kavramlar tarihini ulusal bir metodolojik gelenekten transkültürel ve çok dilli bir tarihsel semantik alanına taşır.

Luhmann: Sistem Teorisi ve Kavramsal Fonksiyonellik

Niklas Luhmann'ın sistem teorisi, klasik *Begriffsgeschichte* geleneğine doğrudan ait değildir. Buna rağmen, kavramların modern toplum içindeki işlevlerini tartışmak için üretken bir karşılaştırmalı çerçeve sunar. Koselleck kavramları tarihsel deneyim, beklenti ve zamansallaşma üzerinden analiz ederken, Luhmann toplumu eylemlerden çok iletişimlerden oluşan işlevsel olarak farklılaşmış bir sistem olarak kavrar (Luhmann, 1984: 15–30). Bu nedenle Luhmann'ı perspektif, kavramların yalnızca tarihsel anlam katmanları olarak değil, modern toplumda iletişimi düzenleyen ve karmaşıklığı azaltan semantik araçlar olarak da düşünülebileceğini gösterir.

Luhmann'ın kavramlar tarihine dolaylı katkısı, özellikle işlevsel farklılaşma (*funktionale Differenzierung*) anlayışı üzerinden değerlendirilebilir. Modern toplum, ekonomi, hukuk, siyaset, bilim, din ve eğitim gibi görece özerk alt sistemlerden oluşur. Bu sistemlerin her biri kendi iletişim kodları ve işleyiş mantıklarıyla çalışır (Luhmann, 1997: 62–70). Bu durumda “hak”, “özgürlük”, “meşruiyet” ya da “eğitim” gibi kavramlar, bütün toplum için tek ve sabit bir anlam taşımaz; farklı sistemler içinde farklı işlevler üstlenir. Örneğin “hak” kavramı hukuk sistemi içinde normatif geçerlilikle, siyaset sistemi içinde meşruiyetle, eğitim sistemi içinde fırsat eşitliğiyle ilişkilendirilebilir. Bu bakımdan Luhmann'ı yaklaşım, kavramların anlamını yalnızca tarihsel kökenlerinde değil, modern toplumun sistemsel işleyişi içindeki fonksiyonlarında da aramayı mümkün kılar.

Koselleck modernliği deneyim alanı ile beklenti ufku arasındaki mesafenin açılması üzerinden açıklarken, Luhmann modern toplumu iletişim sistemlerinin kendi kendini üretme ve çevresiyle sınır çizme süreçleri üzerinden analiz eder.

Bununla birlikte bu yüksek soyutlama düzeyi, kavramlar tarihi açısından bazı sınırlılıklar da taşır. Klasik *Begriffsgeschichte*, tarihsel aktörlerin dilsel dünyasını, kaynakların bağlamını ve kavramların politik mücadeleler içindeki dönüşümünü vurgularken, Luhmann'ı sistem teorisi, anlamı daha çok sistemlerin işlevsel zorunlulukları içinde açıklar. Bu durum, tarihsel aktörlerin niyetlerini ve bağlamsal kullanımlarını geri plana itme riski taşır. Quentin Skinner'ın bağlamsalcı uyarısı burada önemlidir: Geçmişteki metinler, tarihsel aktörlerin kendi bağlamlarında ne yaptıkları ve hangi konuşma edimlerini gerçekleştirdikleri

dikkate alınmadan analiz edildiğinde anakronizm riski doğar (Skinner, 1969). Dolayısıyla Luhmanncı soyutlama, kavramlar tarihi için ancak kaynak bağlamı ve tarihsel kullanım analiziyle dengelendiğinde üretken hale gelir.

Luhmann'ın sistem teorisi, *Begriffsgeschichte* geleneğinin doğrudan bir devamı değildir. Fakat kavramların modern toplumdaki işlevlerini analiz etmek için önemli bir tamamlayıcı perspektif sunar. Koselleckçi yaklaşım kavramların tarihsel zaman, deneyim ve beklentiyle ilişkisini öne çıkarırken, Luhmanncı çerçeve kavramların iletişim, sistemsel farklılaşma ve karmaşıklık azaltma işlevlerini görünür kılar. Bu nedenle Luhmann, kavramlar tarihini “bir kavram ne anlama gelir?” sorusunun ötesine taşıyarak, “bir kavram belirli bir toplumsal sistem içinde ne işlev görür?” sorusunu da gündeme getirir. Bu nedenle sistem teorisi, kavramlar tarihinin yerine geçmez. Ancak onun modern toplum analizindeki imkânlarını genişletir.

Achim Landwehr ve Diskursgeschichte: Bilgi Rejimlerinin Söylemsel Soykütüğü

Achim Landwehr'in çalışmaları, Alman kavramlar tarihi geleneğini söylem tarihi ve post-yapısalcı tartışmalarla ilişkilendirmiştir. Bu ilişki, kavramlar tarihinin bilgi, iktidar ve siyasal düzen üretimi açısından yeniden düşünülmesini sağlamıştır. Landwehr, *Begriffsgeschichte*'nin sınırlarını zorlayarak onu daha geniş bir Söylem Tarihi (*Diskursgeschichte*) perspektifine taşımış, odağı salt semantik değişimlerin kronolojisinden bilgi, iktidar ve siyasal düzen üretimi arasındaki kurucu ilişkilerin merkezine yerleştirmiştir. Bu yaklaşım, kavramlar tarihini sözcüklerin anlam değişimini izleyen bir çalışma olmaktan çıkarır. Kavramların hangi bilgi düzenleri içinde ortaya çıktığını ve nasıl geçerlilik kazandığını sorgular. Landwehr'in epistemolojik duruşu, kavramları tarihsel gerçekliğin pasif yansımaları olmaktan çıkarıp, o gerçekliğin inşa edildiği performatif zeminler olarak yeniden tanımlar.

Achim Landwehr'in *Diskursgeschichte* yaklaşımı, kavramlar tarihini salt semantik değişimlerin kronolojisi olmaktan çıkararak bilgi, iktidar ve siyasal düzen üretimi arasındaki ilişkilerin merkezine yerleştirir. Landwehr'e göre kavramlar yalnızca siyasal ya da toplumsal düzeni betimlemez. Aynı zamanda bu düzenin kurulmasına ve meşrulaştırılmasına katkıda bulunur. “Egemenlik” gibi bir kavram, belirli bir politik yapının tanımı değil, onun mümkünlük koşuludur (Landwehr, 2023). Bu iddia, Koselleck'in kavramların hem tarihsel göstergeler hem de tarihsel faktörler olduğu yönündeki tezini (Koselleck, 2006) söylemsel iktidar perspektifiyle genişletir. Ancak Landwehr'in konumu, Koselleck'ten farklı olarak zamansal yapıdan ziyade bilgi rejimlerinin üretim koşullarına odaklanır. Bu noktada Landwehr'in yaklaşımı doğrudan Michel Foucault'nun söylem teorisiyle ilişkilidir.

Landwehr'in bu yaklaşımı, Michel Foucault'nun söylemlerin yalnızca bilgi üretmediği, aynı zamanda özne konumlarını ve hakikat rejimlerini kurduğu yönündeki teziyle doğrudan diyalog halindedir (Foucault, 1971: 11-19). Landwehr, *Wissensordnung* (bilgi düzeni) kavramını kullanarak, belirli bilgi formlarının hangi tarihsel bağlamlarda geçerli kılındığını sorgular.

Bu performatiflik vurgusu, Austin'in konuşma edimi teorisi ve Skinner'in bağlamsalci yaklaşımıyla ilişkilendirilebilir. Ancak Landwehr'de vurgu, tekil konuşma edimlerinden çok, bilgi düzenlerinin ve söylemsel meşruiyet alanlarının tarihsel olarak nasıl kurulduğu üzerinedir.

Landwehr'in söylem tarihçiliği, Jürgen Habermas'ın "kamusal alan" teorisiyle de eleştirel bir diyalog içindedir. Habermas meşruiyeti iletişimsel rasyonalite üzerinden tanımlarken (Habermas, 1993), Landwehr, Foucaultcu bir çizgiyle iktidar boyutunu ve söylemsel dışlama mekanizmalarını ön plana çıkarır. Burada Pierre Bourdieu'nun "sembolik iktidar" kavramı da devreye girer. Zira dilsel kategoriler toplumsal gerçekliği yalnızca yansıtmaz, onu sınıflandırır ve hiyerarşikleştirir (Bourdieu, 1991). Landwehr, bu sınıflandırma süreçlerinin tarihsel olarak nasıl "doğal" ve "kaçınılmaz" hale getirildiğini analiz ederek, kavramların söylemsel alan içinde nasıl hegemonik konumlar yarattığını açığa çıkarır.

Koselleck'in "tecrübe alanı" ve "beklenti ufku" ayrımı bu sürecin zamansal boyutunu açıklarken (Koselleck, 2000), Landwehr'in *Diskursgeschichte* müdahalesi, bu zamansallığın bizzat söylemsel iktidar tarafından nasıl yapılandırıldığını gösterir. Kavramlar artık sadece geçmişi temsil etmez, hakikat rejimlerini, özne konumlarını ve siyasal meşruiyet alanlarını kuran dinamik güçlerdir. Bu yaklaşım, kavram tarihini söylem tarihi, bilgi rejimleri ve iktidar ilişkileriyle ilişkilendirerek modernitenin semantik koşullarını daha geniş bir çerçevede tartışmaya imkân verir.

Achim Landwehr'in çalışmaları, kavramlar tarihini Yeni Kültürel Tarih ve söylem tarihi perspektifleriyle ilişkilendirir. Bu yaklaşım, kavramları yalnızca sözcüklerin izini süren bir yöntemin nesnesi olarak değil, bilgi rejimleri, siyasal düzenler ve özne konumları içinde işleyen tarihsel yapılar olarak ele alır.

21. Yüzyıl: Dijital ve Disiplinlerarası Açılım

21. yüzyılda kavramlar tarihi, dijital beşerî bilimlerin sunduğu araçlarla yöntemsel ve epistemolojik açıdan yeni açılımlarla karşı karşıya kalmaktadır. Berlin'deki *Zentrum für Literatur und Kulturforschung* (ZfL), Potsdam'daki *Zentrum für Zeithistorische Forschung* (ZZF) ve Mannheim'daki *Leibniz-Institut für Deutsche Sprache* (IDS) gibi merkezler, klasik Koselleckçi geleneği korpus dilbilimi, ağ analizi ve veri madenciliği ile birleştirerek disiplini yeni bir evreye taşımışlardır (Müller, vd., 2024). Bu dönemde kavramlar tarihi, yalnızca belirli temel kavramların izini süren bir çalışma olarak kalmamıştır. Modernitenin hızlanan zaman rejimlerini, küresel semantik transferleri ve dijitalleşen bilginin yeni düzenlerini tartışan disiplinlerarası bir araştırma alanına dönüşmüştür.

Bu dönüşümün merkezî kuramsal dayanağı, Ernst Müller ve Falko Schmieder (2020) tarafından ileri sürülen "akışkanlaşma" (*Verflüssigung*) tezidir. Yazarlara göre, modernitenin son evresinde politik ve sosyal kavramlar, Hartmut Rosa'nın (2013) "toplumsal hızlanma" teorisinde betimlediği hıza paralel olarak anlam istikrarını yitirmeye başlamıştır. Koselleck'in *Sattelzeit* bağlamında tartıştığı deneyim alanı ile beklenti ufku arasındaki ayrışma, 21. yüzyılda

dijitalleşme ve küreselleşme ile yeni bir biçim kazanmıştır. Kavramlar artık daha hızlı dolaşıma girmekte ve değişken semantik ağlar içinde anlam kazanmaktadır. Zygmunt Bauman'ın (2000) "akışkan modernlik" analiziyle desteklenen bu perspektif şimdinin uçucu ve parçalı semantik gerçekliğini de araştırmaya zorlamaktadır.

Metodolojik açıdan dijital kavramlar tarihi, klasik *Begriffsgeschichte*'nin ölçeğini ve yorum imkânlarını genişleten yeni bir araştırma evresi olarak düşünülebilir. Moretti'nin "uzak okuma" modeli, büyük metin korpuslarında tek tek metinlerin yakın okumasıyla fark edilemeyen dolaşım biçimlerini, tekrarları ve örüntüleri görünür kılar (Moretti, 2013). IDS'nin korpus çalışmaları ile ZfL ve ZZF çevresindeki dijital tarihsel semantik projeler de kavramların farklı dönemler, disiplinler ve söylem alanları içindeki dağılımını izlemeye imkân verir. Ancak bu nicel görünürlük, kendi başına tarihsel anlam üretmez. Bir kavramın kullanım sıklığı, yalnızca belirli bir bilgi düzeninin, söylemsel yoğunlaşmanın ya da semantik kaymanın izi olarak yorumlanabilir. Bu nedenle Foucault'nun bilgi düzenleri ve söylemsel oluşumlar yaklaşımı ile Koselleck'in zamansallık teorisi, dijital verinin eleştirel biçimde okunması için tamamlayıcı bir çerçeve sunar (Foucault, 1972; Koselleck, 1979). Sayısal yoğunluk tarihsel anlamın kendisi değil, yorumlanması gereken bir göstergesidir. Bu açıdan dijital kavramlar tarihi, hermenötik sorumluluğu ortadan kaldırmaz; aksine, verinin hangi korpus, yöntem ve kuramsal varsayımlar üzerinden üretildiğini daha görünür kılmayı gerektirir (Fickers, 2022; Underwood, 2019). Modern semantiğin giderek "akışkanlaşması" ise Müller ve Schmieder'in kavramsal istikrarsızlık tartışmasıyla, Rosa'nın hızlanma teorisi ve Bauman'ın akışkan modernlik analiziyle birlikte okunabilir (Bauman, 2000; Müller & Schmieder, 2020; Rosa, 2013).

Andreas Fickers (2022) tarafından formüle edilen "data hermenötiği" uyarısı, büyük verinin tarihsel bağlamı "düzleştirme" ve anlam yoğunluğunu sadece istatistiksel verilere indirgeme riskine dikkat çeker. Benzer şekilde Ted Underwood (2019), nicel metin analizinin tarihsel aktörlerin niyetlerini ve kavramlar üzerindeki "semantik mücadelelerin" (*semantische Kämpfe*) retorik inceliklerini gözden kaçırabileceğini vurgular. Bu noktada 21. yüzyıl kavram tarihçiliği, nicel verilerin sunduğu makro-perspektifi, Koselleckçi "yakın okuma" ve bağlamsal analizle dengelemek zorundadır.

Disiplinin uluslararası açılımı bağlamında, Melvin Richter'in (2005) başlattığı "kavram transferi" (*conceptual transfer*) vurgusu, Javier Fernández Sebastián ve Oncina Coves gibi isimlerin İbero-Amerikan ve transkültürel projeleriyle küresel bir boyuta ulaşmıştır. Kavramların diller ve kültürler arasındaki dolaşımı yalnızca bir çeviri meselesi değildir. Cheng'in (2021) belirttiği gibi, bu süreç güç ilişkileri ve sömürgeci/post-sömürgeci söylemlerle de bağlantılıdır.

Türk Tarihyazımı Açısından Kavramlar Tarihi: Anakronizm, Modernleşme Dili ve Kavramsal Aktarım

Almanya'da Reinhart Koselleck tarafından sistemleştirilen kavramlar tarihi (*Begriffsgeschichte*) geleneği, Türk tarihyazımı açısından özellikle üç temel sorun

alanını görünür kılar: Anakronizm, modernleşme dili ve kavramsal aktarım. Türk tarih yazımında kavramlar tarihinin en önemli katkısı, geçmişi bugünün siyasal ve toplumsal sözlüğüyle okumaya karşı metodolojik bir uyarı üretmesidir. Osmanlı ve Cumhuriyet tarihine ilişkin çalışmalarda “devlet”, “millet”, “ulus”, “halk”, “özgürlük”, “anayasa”, “laiklik”, “kamuoyu” ya da “medeniyet” gibi terimlerin bugünkü anlamlarıyla geriye doğru uygulanması, çoğu zaman açıklayıcı olmaktan çok anakronik sonuçlar doğurur.

Bu nedenle kavramlar tarihi, yalnızca sözcük anlamlarıyla ilgilenen dar bir filolojik alan değil, tarihçinin kullandığı kategorilerin tarihsel koşulluluğunu görünür kılan eleştirel bir yöntemdir. Melvin Richter’in belirttiği üzere kavramlar tarihi, eşzamanlı bağlam çözümlemesi ile artzamanlı anlam katmanlarını birlikte dikkate alır; bir kavramın belirli bir tarihsel anda ne iş gördüğü ile zaman içinde taşıdığı anlam tortularını birlikte izlemeyi gerektirir (Richter, 1987: 260). Bu nedenle Osmanlı-Cumhuriyet geçişi, yalnızca olaylar tarihi olarak değil, kavramların yeni anlam yükleri kazandığı bir semantik eşik olarak ele alınmalıdır.

Türkiye’de kavramlar tarihi henüz Almanya’daki *Geschichtliche Grundbegriffe* ölçeğinde kurumsallaşmış, uzun soluklu ve sistematik bir gelenek oluşturmuş değildir. Bununla birlikte, Türkiye’de kavramlar tarihine zemin hazırlayan farklı araştırma damarları mevcuttur. İlk damar, Hilmi Ziya Ülken, Niyazi Berkes, Şerif Mardin ve Cemil Meriç gibi yazarların düşünce tarihi, modernleşme, dil, tercüme, medeniyet, çağdaşlaşma ve hafıza üzerine çalışmalarıdır. Bu eserler doğrudan Koselleckçi anlamda kavramlar tarihi yöntemi kullanmaz. Ancak Osmanlı-Türk modernleşmesini fikirlerin, değerlerin ve kavramların dönüşümü üzerinden okumaya imkân veren önemli bir ön-zemin oluşturur.

İkinci damar, Türk tarih yazımında kavramların anakronik, müphem ya da bağlamından kopuk kullanımına yönelik metodolojik uyarılardır. Bu bağlamda Ahmet Şimşek’in editörlüğünde hazırlanan *Kavram Tarihi Çalışmaları*, Türkiye’de kavramların tarihsel ve bağlamsal anlamlarını tartışmaya açan en sistematik girişimlerden biri olarak değerlendirilebilir. Kitabın önsözünde modern Türk tarihçiliğinin temel sorunlarından birinin, tarih araştırma, yazım ve öğretim süreçlerinde kullanılan tarihsel terim ve kavramların çoğu zaman özensiz kullanılması olduğu belirtilir; kavramların dönemsel kullanım biçimlerini dikkate almanın tarihçi için zorunlu olduğu vurgulanır (Şimşek, 2025: 9–10).

Üçüncü damar ise doğrudan tekil kavramlara yönelen yeni çalışmalarla belirginleşir. *Kavram Tarihi Çalışmaları* kitabında “Orta Çağ”, “Osmanlı Klasik Çağı”, “Erken Cumhuriyet Dönemi”, “Lale Devri”, “vatan”, “Ortadoğu”, “Türk”, “millet”, “hilafet”, “istibdâd”, “kamusallık”, “tabiiyet”, “ilim/bilim”, “talim/terbiye” ve “millî eğitim” gibi çok sayıda kavramın tarihsel dönüşümü ele alınmaktadır (Şimşek, 2025: 11–15). Bu yönüyle çalışma, evrensel bir kavramlar tarihi modeli kurmaktan çok, Türk tarihçiliğinde anakronik, müphem ya da bağlamından kopuk kullanımlara yol açan kavramları tarihsel bağlamlarına yerleştirme çabasıdır. Emre Elmas’ın değerlendirmesi de bu noktayı destekler: Ona göre eser, özellikle Osmanlı ve Türk tarihçiliğinde kavramların tarihyazımsal bağlamda nasıl kullanıldığını gösteren ve kavramları tarihsel-semantik açıdan düşünmeye çağıran bir girişimdir (Elmas, 2025: 64–65).

Bu çerçevede Koselleck'in yaklaşımı, Türkiye'deki mevcut birikimi tamamlayabilecek kuramsal bir imkân sunar. Koselleck'e göre kavramlar, tarihsel süreçlerin yalnızca göstergeleri değil, aynı zamanda bu süreçleri etkileyen ve yönlendiren yapılardır. Richter'in özetlediği üzere modern politik ve sosyal kavramlar özellikle dört eğilim üzerinden dönüşür: Kavramların daha geniş toplumsal çevrelere yayılması anlamında demokratikleşme, siyasal mücadelelerin doğrudan unsuru hâline gelmeleri anlamında politikleşme, daha soyut doktrinler içinde kullanılabilir hâle gelmeleri anlamında ideolojileştirilebilirlik ve gelecek yönelimli bir tarih duygusu üretmeleri anlamında zamansallaşma (Richter, 1987: 252-253).

Osmanlı-Türk modernleşmesine bu açıdan bakıldığında "hürriyet", "meşveret", "kanun", "millet", "ulus", "inkılap", "laiklik" ve "medeniyet" gibi kavramların yalnızca yeni karşılıklar üretmediği; aynı zamanda yeni siyasal özne biçimleri, yeni beklenti ufukları ve yeni meşruiyet iddiaları oluşturduğu görülür. Böylece kavramlar tarihi, Türk modernleşmesini salt kurum değişikliği olarak değil, yeni bir siyasal-zamansal dilin kuruluşu olarak okumayı mümkün kılar.

Kavramlar tarihinin Türk tarih yazımı için ilk verimli kullanım alanı anakronizm eleştirisidir. "Millet" in her bağlamda modern anlamıyla "nation", "devlet" in her dönemde modern bürokratik "state", "laiklik" in her durumda Fransız tipi *laïcité*, "kamuoyu" nun da her dönemde Habermas sonrası kamusal alan anlamına geldiğini varsaymak, tarihsel dilin özgüllüğünü siler. Richter'in Koselleck, Pocock ve Skinner arasındaki yönetsel gerilimi tartışırken gösterdiği gibi, kavramların tarihini yazmak ne yalnızca bağlamsal söz-edim çözümlemesine indirgenebilir ne de bağlamdan kopuk soyut bir kavram hareketi olarak düşünülebilir; kavramlar belirli söylem bağlamları içinde işler. Fakat aynı zamanda kendi artzamanlı anlam katmanlarını da taşır (Richter, 2012: 251-255).

Bu nedenle Osmanlı ve erken Cumhuriyet metinlerinde "hürriyet", "terakki", "medeniyet", "irtica", "millet" veya "vatan" gibi kavramlar değerlendirilirken hem kullanım bağlamı hem de kavramın tarihsel anlam tortuları birlikte dikkate alınmalıdır. Bu tür bir yaklaşım, geçmişi bugünün kavramlarıyla açıklama kolaycılığını sınırlandırır ve tarihsel aktörlerin kendi dilsel dünyalarını daha görünür hâle getirir.

İkinci verimli alan, modernleşme dilinin kendisidir. Niyazi Berkes, Şerif Mardin ve Hilmi Ziya Ülken, farklı entelektüel yönelimlerle de olsa, Osmanlı-Türk modernleşmesinin yalnızca kurumlar ve reformlar üzerinden değil, aynı zamanda fikirlerin, değerlerin ve kavramların yeniden düzenlenmesi üzerinden ilerlediğini gösteren temel yazarlardır. Berkes'in *Türkiye'de Çağdaşlaşma* adlı eserinde "çağdaşlaşma" ile "sekülerleşme" büyük ölçüde iç içe düşünülür; Osmanlı-Türk modernleşmesi, dinî ve geleneksel ölçülerden dünyevi, rasyonel ve ulusal-siyasal ölçülere doğru bir dönüşüm olarak okunur (Berkes, 1973: 16-17).

Bu dönüşüm, Berkes'in Osmanlı düzenini açıklarken kullandığı "gelenek", "nizam-ı âlem", "kanun-ı kadim" ve "devlet-i ebed müddet" gibi kavramlarda açıkça görülür. Berkes'e göre Osmanlı siyasal düzeninin temel niteliği doğrudan teokratik olmaktan çok, dinle iç içe geçmiş geleneksel bir düzen anlayışına dayanır (Berkes, 1973: 27). Bu nedenle Osmanlı-Türk modernleşmesi, yalnızca yeni kurumların

ortaya çıkışı değil, aynı zamanda geleneksel siyasal sözlüğün çözülmesi ve “devlet”, “hukuk”, “millet”, “medeniyet” ve “hürriyet” gibi kavramların yeni anlamlar kazanması sürecidir.

Tanzimat dönemi bu açıdan modernleşme dilinin hukuk alanında belirginleştiği bir eşik olarak okunabilir. Berkes, Tanzimat ricalinin temel yönelimini dinî ve geleneksel ölçülerden uzaklaşarak “rasyonel ve dünyevi ölçüler”e yönelme şeklinde açıklar (Berkes, 1973: 194). Ceza hukuku ve nizamiye mahkemeleri gibi düzenlemeler ise “tanrısal hukuk” alanından insan aklıyla konmuş hukuk alanına doğru geçişin göstergeleri olarak değerlendirilir (Berkes, 1973: 196). Böylece modernleşme dili, yalnızca Batılı kurumların alınması değil, hukuk, meşruiyet ve siyasal düzen kavramlarının yeniden anlamlandırılması süreci hâline gelmektedir.

Berkes’in Namık Kemal ve Ziya Gökalp yorumları da modernleşme dilinin kavramsal dönüşümünü izlemek bakımından önemlidir. Namık Kemal, Berkes’in anlatısında yalnızca edebî ya da siyasal bir figür değil, “vatan”, “ittihat”, “terakki” ve “halk egemenliği” gibi kavramların Osmanlı siyasal dilinde yeni anlamlar kazanmasında etkili bir eşik olarak görünür (Berkes, 1973: 357). Ziya Gökalp ise Berkes’in anlatısında bu dönüşümün Cumhuriyet’e bağlanan en güçlü halkalarından biridir. Gökalp’in “kültür” ve “medeniyet” ayrımı, Türk modernleşmesini “uluslaşma yoluyla çağdaşlaşma” fikrine bağlar (Berkes, 1973: 369–374). Ayrıca Gökalp’in din kurumunu “diyanet” alanına çekme yönündeki yaklaşımı, Cumhuriyet döneminde din-devlet ayrımı, eğitim birliği ve laikleşme politikaları açısından öncü bir adım olarak değerlendirilir (Berkes, 1973: 461).

Şerif Mardin’in Yeni Osmanlılar üzerine çalışmaları ise kavramsal aktarımın yalnızca Batı’dan alınan fikirlerin Osmanlıcaya tercümesi olmadığını göstermesi bakımından önemlidir (2017). Mardin’e göre Yeni Osmanlılar, “tabii hukuk” gibi Batı’dan aldıkları kavramları Şariat ve Osmanlı-İslam siyasal düşüncesiyle ilişkilendirerek yeni bir düşünsel çerçeve kurmaya çalışmışlardır (Mardin, 2015: 13). Bu durum, “hürriyet”, “vatan”, “meşveret” ve “millet” gibi kavramların doğrudan ithal edilmediğini, Osmanlı siyasal ve ahlaki dünyası içinde yeniden bağlamsallaştırıldığını gösterir. Buna karşılık Jön Türk düşüncesinin Yeni Osmanlılara kıyasla daha az teorik-spekülatif içerik taşıması, kavramsal aktarım ile düşünsel derinlik arasındaki ilişkinin kendiliğinden kurulmadığını da ortaya koyar (Mardin, 2015: 26).

Hilmi Ziya Ülken’in *Türk Tefekkürü Tarihi ve Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* adlı çalışmaları ise doğrudan kavramlar tarihi yöntemi sunmasa da Türk düşünce tarihini “tefekkür”, “medeniyet”, “Batılılaşma”, “tercüme” ve “çağdaş düşünce” başlıkları etrafında ele alması bakımından kavramsal dönüşümün yerli düşünce tarihi içindeki arka planını kurar (Ülken, 1933; Ülken, 1992). Bu nedenle Ülken, Berkes ve Mardin’le birlikte düşünüldüğünde, Türkiye’de kavramlar tarihine giden yolun yalnızca Alman yönteminden değil, aynı zamanda yerli düşünce tarihi ve modernleşme literatüründen de beslendiği görülür.

Üçüncü verimli alan kavramsal aktarımdır. Richter’in vurguladığı gibi, kavram transferi basit bir sözlük eşdeğerliği değildir. Çeviri, yalnızca sözcükleri bir dilden diğerine aktarma olarak değil, kültürel malzemenin diller arasında yeniden

kodlanması ve çok katmanlı bir iletişim eylemi olarak anlaşılmalıdır; bu süreçte yeni anlamlar, neolojizmler, yaratıcı yeniden yorumlar ve güç eşitsizlikleri devreye girer (Richter, 2005: 223-225).

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan kavramsal dolaşım için bu yaklaşım son derece elverişlidir. "Constitution"ın "kanun-ı esası"ye, "nation"ın "millet/ulus" eksenine, "liberty"nin "hürriyet"e, "civilization"ın "medeniyet"e, "public opinion"ın "efkâr-ı umumiye/kamuoyu"na dönüşümü, yalnızca karşılık bulma değil, yeni bağlamlarda yeni semantik ve siyasal işlevler kazanma sürecidir. Dolayısıyla Türk tarihyazımında kavramlar tarihi, tercüme tarihini siyasal dil tarihiyle birlikte okumayı gerektirir.

Bu noktada Cemil Meriç'in dil ile hafıza arasındaki ilişkiye yaptığı vurgu, Cumhuriyet dönemi dil reformu, sadeleşme ve yeniden adlandırma süreçlerinin kavramlar tarihi açısından niçin önemli olduğunu gösteren eleştirel bir hatırlatma olarak okunabilir. Meriç'in "kamus"u bir milletin hafızası olarak görmesi, kavramların yalnızca iletişim araçları değil, tarihsel tecrübe ve kültürel süreklilik taşıyıcıları olduğunu düşündürür (Meriç, 1997: 235).

Sonuç olarak kavramlar tarihi, Türk tarihyazımı için ithal edilecek hazır bir Alman modelinden çok, Osmanlı-Cumhuriyet geçişindeki semantik kırılmaları, anakronizm risklerini ve kavramsal aktarımları çözümlemek için yeniden işlevlendirilebilecek güçlü bir yöntemsel imkân sunar. Türkiye'deki mevcut çalışmalar, bu alanın henüz kurumsallaşmış bir disiplin olmaktan çok gelişmekte olan bir araştırma zemini olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Almanya'da gelişen kavramlar tarihi geleneği, Türk tarihçiliğine doğrudan aktarılacak hazır bir model olarak değil, yerli düşünce tarihi, modernleşme çalışmaları, dil tartışmaları ve tekil kavram incelemeleriyle ilişkilendirilerek yeniden yorumlanması gereken bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

Bu yaklaşım, tarihçiyi yalnızca geçmişte kullanılan kavramları incelemeye değil, aynı zamanda kendi açıklama dilini de tarihselleştirmeye çağırır. Türk tarihyazımı açısından asıl mesele, yalnızca hangi kavramların kullanıldığını belirlemek değil, bu kavramların hangi bağlamlarda, hangi siyasal mücadeleler içinde, hangi anlam kaymalarıyla ve hangi gelecek tasavvurlarıyla kullanıldığını çözümlemektir.

Sonuç

Bu çalışma, Almanya'da gelişen kavramlar tarihi geleneğini yalnızca sözcüklerin anlam değişimini izleyen filolojik bir alan olarak ele almamıştır. Kavramlar tarihini, tarihyazımının dil, zaman ve siyasetle kurduğu ilişkiyi yeniden düşünmeye zorlayan epistemolojik bir müdahale olarak değerlendirmiştir. 19. yüzyılın dil felsefesi ve tarihselcilik mirasından beslenen *Begriffsgeschichte*, Reinhart Koselleck'in çalışmalarıyla birlikte sistematik bir tarihsel semantik yönetime dönüşmüştür. Koselleck'in temel katkısı, kavramları tarihsel süreçlerin yalnızca göstergeleri değil, aynı zamanda bu süreçleri mümkün kılan etkenler olarak düşünmesidir. Bu nedenle kavramları, geçmişi temsil eden pasif adlandırma

olarak düşünmemek gerekir. Lakin kavramlar toplumsal deneyimleri, siyasal mücadeleleri ve gelecek beklentilerini yoğunlaştıran tarihsel anlam alanlarıdır.

Koselleck'in modern zaman deneyimine ilişkin yaklaşımı, kavramlar tarihinin neden klasik kelime tarihiyle sınırlandırılmayacağını göstermektedir. Modernleşme sürecinde kavramlar yalnızca mevcut gerçekliği betimleyen araçlar olmaktan çıkmış, geleceğe yönelik beklentileri, normatif projeleri ve politik eylem imkânlarını taşıyan yapılara dönüşmüştür. Bu dönüşüm, tarihçinin yalnızca geçmişte kullanılan dili değil, kendi açıklama dilini de sorgulamasını gerekli kılar. Böylece kavramlar tarihi, tarih yazımında anakronizme karşı yalnızca teknik bir dikkat değil, daha derin bir epistemolojik farkındalık üretir.

Bu çerçeve Türk tarih yazımı açısından özel bir önem taşımaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreç, yalnızca kurumların, siyasal yapıların ya da ideolojik yönelimlerin değişimi olarak değil, aynı zamanda anlam dünyalarının yeniden kurulduğu bir semantik dönüşüm alanı olarak okunmalıdır. Modern politik ve toplumsal kavramların tarihsel bağlamlarından koparılarak geçmişe taşınması, yalnızca terminolojik bir hata üretmez, ancak geçmişin düşünsel ve siyasal dünyasını da bugünün kategorileriyle yeniden düzenler. Bu nedenle kavram tarihi, Türk tarihçiliği açısından geçmişi bugünün dilinden bütünüyle arındırma iddiası taşımaz; daha çok geçmiş ile bugün arasındaki dilsel gerilimi görünür kılan eleştirel bir yöntem sunar.

Türkiye'de düşünce tarihi, modernleşme çalışmaları ve dil/hafıza tartışmaları etrafında oluşan yerli birikim, kavramlar tarihi açısından önemli bir hazırlık zemini sunmaktadır. Ancak bu birikimin Koselleck'çi anlamda kavramlar tarihiyle ilişkilendirilebilmesi, kavramların yalnızca düşünsel içeriklerini değil, tarihsel bağlamlarını, politik kullanımlarını, çeviri süreçlerini ve ideolojik yüklerini birlikte ele almayı gerektirir. Bu noktada son yıllarda yapılan çalışmalar, Türkiye'de kavramlar tarihinin artık yalnızca dışarıdan aktarılacak bir yöntem değil, yerli tarihyazımı sorunlarına cevap verebilecek üretken bir araştırma alanı haline geldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak kavramlar tarihi, Türk tarih yazımı için tarihçinin geçmişi kurarken başvurduğu dili de tarihselleştirmesini sağlayan eleştirel bir yöntemsel imkândır. Almanya'da gelişen *Begriffsgeschichte* geleneği, Türk tarihçiliğine hazır ve değişmeden aktarılabilir bir model olmaktan ziyade, Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesinin özgül semantik kırılmaları, kavramsal aktarım süreçleri ve anakronizm riskleri dikkate alınarak yeniden yorumlanması gereken bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Bu anlamda kavramlar tarihi, geçmişi yalnızca daha doğru temsil etme çabası değildir. Aynı zamanda geçmişi mümkün kılan anlam dünyalarını ve tarih yazımının kendi dilsel koşullarını görünür kılma çağrısıdır.

Kaynakça

- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. London: Oxford University Press.
Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.

- Benjamin, W. (1974). *Gesammelte Schriften*. Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Berkes, N. (1964). *The development of secularism in Turkey*. London: McGill University Press.
- Berkes, N. (1973). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. Istanbul: Bilgi Yayınevi.
- Blumenberg, H. (1971). Beobachtungen an Metaphern. *Archiv für Begriffsgeschichte*, 15, ss. 161–214.
- Blumenberg, H. (2007). *Theorie der Unbegrifflichkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bloch, M. (1992). *The historian's craft* (P. Putnam, Çev.). New York: Manchester University Press.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (J. B. Thompson, Ed., G. Raymond & M. Adamson, Çev.). Cambridge: Harvard University Press.
- Brunner, O. (1965). *Land und Herrschaft: Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Brunner, O., Conze, W., & Koselleck, R. (Ed.). (1997). *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Klett-Cotta.
- Cheng, S. (2021). Conceptual history, the will to power, and a new politics of translation. *Global Intellectual History*, 6(1), ss. 47–59.
- Dipper, C. (2016). Reinhart Kosellecks Konzept „semantischer Kämpfe“. *Forum Interdisziplinäre Begriffsgeschichte*, 5(2), ss. 32–41.
- Febvre, L. (2006). *Civilisation: Le mot et l'idée*. La Renaissance du Livre. Québec: Université du Québec.
- Fernández Sebastián, J. (2014). *Political concepts and time: New approaches to conceptual history*. Cantabria: Cantabria University Press.
- Fickers, A., Tatarinov, J., van der Heijden, T. (2022). Digital history and hermeneutics: Between theory and practice: An introduction. In *Digital history and hermeneutics: Between theory and practice* (ss. 1–20). De Gruyter Oldenbourg.
- Foucault, M. (1971). *L'ordre du discours*. Paris: Gallimard.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge and the discourse on language* (A. M. Sheridan Smith, Çev.). New York: Pantheon Books.
- Gadamer, H.-G. (1970). Begriffsgeschichte als Philosophie. *Archiv für Begriffsgeschichte*, 14, ss. 137–151. Felix Meiner Verlag GmbH
- Gadamer, H.-G. (1990). *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. J. C. B. Mohr.
- Gallie, W. B. (1956). Essentially contested concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56, ss. 167–198. Oxford University Press

- Habermas, J. (1993). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society* (T. Burger & F. Lawrence, Çev.). Massachusetts: MIT Press.
- Hartog, F. (2003). *Régimes d'historicité. Présentisme et expérience du temps*. Paris: Le Seuil.
- Hegel, G. W. F. (1986). *Phänomenologie des Geistes*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Humboldt, W. von. (1963). *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und seinen Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. Berlin: Akademie Verlag.
- Karaaslan, E. (2021). Şerif Mardin'in metinleri bağlamında Yeni Osmanlılar ile Jön Türklerin fikrî derinliklerine dair bir izah denemesi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 26(104), ss. 73-99.
- Koebner, R. (1953). Semantics and historiography. *The Cambridge Journal*, (7), ss. 131-144.
- Koebner, R. (1964). *Imperialism: The story of a political word 1840-1960*. Cambridge University Press.
- Kollmeier, K., & Hoffmann, S.-L. (2010). Zeitgeschichte der Begriffe? Perspektiven einer historischen Semantik des 20. Jahrhunderts. Einleitung. *Zeithistorische Forschungen/Studies in Contemporary History*, 7(1), ss. 75-78.
- Koselleck, R. (1972). Einleitung. O. Brunner, W. Conze, & R. Koselleck (Ed.), *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (ss. xiii-xxvii). Klett-Cotta.
- Koselleck, R. (1979). *Vergangene Zukunft: Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Koselleck, R. (2000). *Zeitschichten: Studien zur Historik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Koselleck, R. (2006). *Begriffsgeschichten: Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*. Suhrkamp.
- Jordheim, H. (2007). Conceptual history between chronos and kairos: The case of "empire". *Redescriptions: Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, 11(1), 115-145.
- Landwehr, A. (2023). *Diskursgeschichte als Geschichte des Politischen*. Potsdam: Springer VS.
- Lenzen, D. (1997). Lösen die Begriffe Selbstorganisation, Autopoiesis und Emergenz den Bildungsbegriff ab? *Zeitschrift für Pädagogik*, 43(6), ss. 949-968.
- Luhmann, N. (1984). *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, N. (1997). *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- Mardin, Ş. (2015). *Jön Türklerin siyasi fikirleri, 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2017). *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğusu*. İstanbul: İletişim
- Meriç, C. (1997). *Mağaradikler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moretti, F. (2013). *Distant reading*. London: Verso.
- Müller, E., Picht, B., & Schmieder, F. (2024). E. Müller, B. Picht, & F. Schmieder (Ed.), *Das 20. Jahrhundert in Grundbegriffen: Lexikon zur historischen Semantik in Deutschland*. Schwabe Verlag.
- Nietzsche, F. (1999). Zur Genealogie der Moral. In G. Colli & M. Montinari (Ed.), *Kritische Studienausgabe*, 5, ss. 245–412. Leipzig: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Oncina Coves, F. (2015). Die Bedeutung und Rezeption von Reinhart Koselleck im spanischsprachigen Raum. *Forum Interdisziplinäre Begriffsgeschichte*, 4(1), ss. 21–26.
- Ranke, L. von. (1824). *Zur Kritik neuerer Geschichtschreiber: Eine Beylage zu desselben romanischen und germanischen Geschichten*. Leipzig: G. Reimer.
- Richter, M. (1995a). *The history of political and social concepts: A critical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Richter, M. (1995b). Appreciating a contemporary classic: The *Geschichtliche Grundbegriffe* and future scholarship. H. Lehmann & M. Richter (Ed.), *The meaning of historical terms and concepts: New studies on Begriffsgeschichte* (ss. 25–38). German Historical Institute.
- Richter, M. (2005). More than a two-way traffic: Analyzing, translating, and comparing political concepts from other cultures. *Contributions to the History of Concepts*, 1(1), ss. 217–228.
- Richter, M. (2012). A note on the text of Reinhart Koselleck: “Offene Fragen an die Geschichtlichen Grundbegriffe”. *Archiv für Begriffsgeschichte*, 54, 249–266.
- Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity*. New York: Columbia University Press.
- Rosanvallon, P. (2003). *Pour une histoire conceptuelle du politique*. Paris: Éditions du Seuil.
- Schmitt, C. (2007). *The Concept of the Political*. (G. Schwab, Çev.) Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Şimşek, A. (Ed.). (2025). *Kavram tarihi çalışmaları*. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Skinner, Q. (1969). Meaning and understanding in the history of ideas. *History and Theory*, 8(1), ss. 3–53.
- Troeltsch, E. (1922). *Der Historismus und seine Probleme*. Tübingen: J. C. B. Mohr.
- Underwood, T. (2019). *Distant horizons: Digital evidence and literary change*. Chicago: University of Chicago Press.

- Ülken, H. Z. (1982). *Türk tefekkürü tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye’de çağdaş düşünce tarihi*. Ülken Yayınları.
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). Berkeley: University of California Press.
- Yıldız, A. (2012). Niyazi Berkes ve Türkiye’de Çağdaşlaşma’nın gelişimi. *Sosyoloji Konferansları*, 46, ss. 1–33.

Etik Beyanı: Bu makale, tüm akademik etik ilkeler ve telif kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Çalışma, kuramsal ve kavramsal bir araştırmaya dayanmaktadır. İnsan veya hayvan denek kullanımını, doğrudan saha verisi toplanmasını, kişisel veri işlenmesini ya da klinik bir müdahaleyi içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar, bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanması süreciyle ilgili olarak tarafsızlığını etkileyebilecek herhangi bir finansal veya kişisel çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yapay Zekâ (AI) Kullanımı Beyanı: Yazar, bu makale için ilgili literatürün (kaynakların) belirlenmesinde “Notebook LM” isimli üretken yapay zekâ kullanıldığını beyan eder.

Telif Hakkı ve Lisans: © 2026 Yazar. Bu makale, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) hükümleri uyarınca dağıtılmaktadır. Bu lisans, orijinal yazara ve kaynağa uygun şekilde atıfta bulunulması, lisansa bir bağlantı verilmesi ve yapılan değişikliklerin belirtilmesi koşuluyla, kullanıcıların materyali ticari olmayan amaçlarla paylaşmasına ve uyarlamasına izin vermektedir. Ticari kullanım için telif hakkı sahibinden izin alınması gerekir. Lisansın bir kopyası <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/> adresinde mevcuttur.